

Η παραλιακή παλαιοχριστιανική ΒΑΣΙΛΙΚΗ του Κουρίου

● **Του Δρ. Δήμου Χρήστου**
Πρώην Διευθυντή Αρχαιοτήτων Κύπρου

Η παραλιακή Παλαιοχριστιανική Βασιλική του Κουρίου είναι η τρίτη Παλαιοχριστιανική εκκλησία του Κουρίου, κατ' ανασκαφική σειρά και χρονολογική ακολουθία, μετά την πρώτη και μεγαλύτερη (καθεδρικό ναό), στον κύριο αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης του Κουρίου, και τη δεύτερη μικρότερη εκκλησία, που βρίσκεται εκτός των τειχών της πόλης, στη θέση «Μεϊντάνι», κοντά στο Ρωμαϊκό Στάδιο του Κουρίου. Βρίσκεται σε απόσταση γύρω στα 150 μ. από την αμμουδερή παραλία του Κουρίου και τον θαλάσσιο χώρο, όπου εμφανίζονται αρκετοί ογκώδεις

και ακατέργαστοι ασβεστόλιθοι, που πολύ πιθανό να ανήκουν σε κατεστραμμένο και διαλυμένο κτιστό μόλο του ενδεχόμενου τεχνητού λιμανιού του Κουρίου. Η συστηματική ανασκαφική έρευνά της, άρχισε την άνοιξη του 1994, ταυτόχρονα και παράλληλα με τις ετήσιες ανασκαφές στην «Ακρόπολη» του Κουρίου, κάτω από τη διεύθυνση του υπογραφόμενου, και περατώθηκαν το φθινόπωρο του 1998. Πρόκειται για τρίκλιτη και τρίκογχη, Παλαιοχριστιανική εκκλησία με κιονοστήρικτη ξύλινη στέγη, παρόμοια με τις ανακαλυφθείσες Βασιλικές α) της Αγίας Τριάδας στη Γιαλούσα της Καρπασίας, β) της Σαλαμίνας-Κωνσταντίας στη

θέση «Καμπανόπετρα», γ) της Πόλης Χρυσοχούς, δ) της Βασιλικής Α', στον «Άγιο Γεώργιο» της Πέγειας ε) της Βασιλικής Α' στην Αμαθούντα και στ) της Βασιλικής της Λύσης.

Σύμφωνα με τις τρεις κύριες τάξεις των πιστών και τις λειτουργικές ανάγκες της, η εν λόγω παραλιακή Βασιλική του Κυρίου αποτελείται από τα ακόλουθα ισάριθμα μέρη: α) Το Ιερό Βήμα, το οποίο προοριζόταν μόνο για τους κληρικούς, β) τον Κυρίως Ναό, για τους βαπτισμένους χριστιανούς και γ) ένα περίστυλο-τετράστυλο Αίθριο, του οποίου η ανατολική στοά προφανώς λειτουργούσε και ως Νάρθηκας, για τη στέγαση των μετανουσύντων και κατηχουμένων αβάπτιστων πιστών. Έφερε όμως και επιπρόσθετο στενόμακρο χώρο στέγασης των κατηχουμένων αβάπτιστων πιστών, το Κατηχούμενο, κατά μήκος της εξωτερικής πλευράς του νότιου κλίτους, κι ένα συνεχόμενο οικοδομικό συγκρότημα δεκατεσσάρων άλλων αιθουσών και δωμάτων (δ 16-30), που επεκτεινόταν και κατά μήκος της εξωτερικής πλευράς του ανατολικού τμήματος της νότιας στοάς του Αιθρίου. Επιπλέον μια μεγάλη ορθογώνια αίθουσα (δ1), παραπλευρώς του εξωτερικού χώρου του βόρειου τμήματος της δυτικής στοάς του Αιθρίου, ένας μεγάλος λιθόκτιστος περίβολος (δ11), τέσσερα άλλα δωμάτια (δ7), (δ13), (δ8) και (δ10) κι ένα κυκλικό λιθόκτιστο καμίνι, περικλειστο σε ακανόνιστο, λιθόκτιστο περίβολο συμπλήρωναν τα προγενέστερα, τα σύγχρονα και τα μεταγενέστερα προκτίσματά της.

Το Ιερό Βήμα κατέχει ψηλότερη θέση κατά 35 εκ. (ένα βήμα) από τον υπόλοιπο χώρο του Κυρίως Ναού, γι' αυτό ονομαζόταν και Βήμα. Ονομαζόταν επίσης Ιερατείο και Πρεσβυτέριο, ήταν απρόσιτο στους λαϊκούς πιστούς και γνωστό με τις επωνυμίες ιερό, άβατο και άδυτο. Είχε τετράγωνη κάτοψη, 6,50μ. x 6,50μ., με κανονικό ανατολικό προσανατολισμό, διαχωριζόταν από τους υπόλοιπους χώρους των δύο πλάγιων κλιτών και του κυρίως ναού με συνεχόμενο κιγκλίδωμα, προφανώς αποτελούμενο από μαρμάρινα θωράκια, στερεωμένα με ενδιάμεσους μαρμάρινους πεσσίσκους, αρκετά τεμάχια των οποίων ανευρέθησαν σε διάφορους εσωτερικούς χώρους της εκκλησίας, και στο μέσο της δυτικής πλευράς του έφερε κεντρική πύλη, την «Άγια Θύρα» ή «Ωραία Πύλη», πλάτους 2,00μ., μεταξύ δύο μαρμάρινων κιονίσκων, ύψους 1,40μ., που διατη-

ρούνται ακόμη ακέραιοι στις αρχικές τους θέσεις, η οποία επικοινωνούσε με τον χώρο του Κυρίως Ναού διαμέσου ισοπλατούς βαθύγκριζου μαρμάρινου κατωφλίου, μήκους 35 εκ. και ορατού ύψους 20εκ.

Ο χώρος του Ιερού Βήματος επεκτεινόταν στο πλάτος των 6,00μ. του μέσου κλίτους και απέληγε στην εξέχουσα κεντρική κόγχη-αψίδα του, ημικυκλική εσωτερικά και πολυγωνική εξωτερικά. Μπροστά από το κεντρικό τμήμα της αψίδας του Ιερού Βήματος διατηρούνται τα ίχνη της θέσης της Αγίας Τράπεζας – Θυσιαστηρίου, όπου ετελείτο το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας και η οποία προφανώς ήταν αμετακίνητη, στηριγμένη σε τέσσερις κιονίσκους ή πεσσίσκους από προκοννήσιο μάρμαρο και καλυμμένη με ανάλογη επίπεδη πλάκα από το ίδιο μάρμαρο. Το δάπεδο του Ιερού Βήματος

ήταν επιστρωμένο με μαρμαροθέτημα opus sectile, από το ίδιο προκοννήσιο μάρμαρο, λευκού και γκριζωπού χρώματος, με της Αγίας Τράπεζας της Βασιλικής, σε τετράγωνα, εξαγωνα και οκτάγωνα σχήματα και κεντρικό διακοσμητικό μοτίβο ένα μεγάλο διπλό ελληνικό σταυρό, βαθύγκριζου χρώματος, μπροστά από το μέσο της Αγίας Τράπεζας, πλαισιωμένο από μικρά σταυρόσχημα σχέδια από εναλλασσόμενα λευκά και γκριζωπά πλακίδια.

Ο Κυρίως Ναός αποτελείτο από δύο πλάγια κλίτη, και ένα μέσο κλίτος, διαχωρισμένο από τα πλάγια κλίτη με δύο εξάστυλες κιονοστοιχίες, των οποίων οι δύο ακραίοι ανατολικοί κίονες στήριζαν τη στέγη του Ιερού Βήματος. Οι εξωτερικοί τοίχοι των δύο πλάγιων κλιτών, ο βόρειος και ο νότιος, διατηρούνται σε αντίστοιχο μέσο ύψος 0,55εκ. και 0,95εκ. και είναι κτισμένοι από ανάμεικτους πελεκητούς ασβεστόλιθους και αργόλιθους. Τα ανα-

τολικά άκρα των δύο πλάγιων κλιτών απολήγουν σε ομοιόμορφες, ελεύθερες-προεξέχουσες αψίδες, ημικυκλικές εσωτερικά και πολυγωνικές εξωτερικά, όπως και η κεντρική αψίδα του Ιερού Βήματος, και οι επιφάνειες των δαπέδων τους είναι χαμηλότερες κατά 0,35εκ. από την επιφάνεια του δαπέδου του Ιερού Βήματος. Με το ίδιο οικοδομικό υλικό ήταν κτισμένοι και ο δυτικός τοίχος της πρόσοψης της εκκλησίας, που διατηρείται σε μέσο ύψος 1,15μ. και φέρει τρεις θύρες, δύο αντίστοιχες πλαγιόθυρες στα ισάριθμα κλίτη, ίσου πλάτους 1,40μ., και μία κεντρική θύρα, πλάτους 2,60μ., που είχαν άμεση επικοινωνία και σύνδεση με τον Κυρίως Ναό και το Αίθριο.

Από τους δώδεκα κίονες των δύο παράλληλων κιονοστοιχιών, που διαχωρίζουν τα πλάγια κλίτη

από το μέσο κλίτος του Κυρίως Ναού, ανευρέθησαν οι έντεκα απ' αυτούς, μαζί με τα κιονόκρανά τους, πεσμένοι κοντά στις αρχικές τους θέσεις πάνω στα δάπεδα του Κυρίως Ναού, των δύο κλιτών και του Ιερού Βήματος και αναστηλώθηκαν αμέσως μετά την περάτωση της ανασκαφής τους. Από τις βάσεις των κίωνων ανευρέθησαν μόνο οι δύο του Ιερού Βήματος στις αρχικές θέσεις τους. Όλοι οι κίονες διατηρούνται ακέραιοι σε πολύ καλή κατάσταση και παρουσιάζουν μόνο μερικές φθορές και εκδορές, κυρίως στις κορυφές και τα κατώτερα ακραία τμήματά τους. Είναι πανομοιότυποι και κατασκευασμένοι από το ίδιο προκοννήσιο γκριζόλευκο μάρμαρο, μονολιθικοί και αρράβδωτοι, με αισθητή ομαλή στένωση προς τα πάνω, αλλά με μικρές διαφορές στο ύψος και στις διαμέτρους τους, γεγονός που οδηγεί στην ευλογοφανή θεώρηση ότι δεν κατασκευάστηκαν ειδικά για τη

συγκεκριμένη αυτή Βασιλική, αλλά είναι δεύτερης χρήσης και προέρχονται από προγενέστερα κτήρια των Υστερο-Ρωμαϊκών και Πρώϊμων Παλαιοχριστιανικών Χρόνων. Κατασκευασμένα από το ίδιο προκοννήσιο μάρμαρο, στην ίδια πολύ καλή κατάσταση διατήρησης και με μικροδιαφορές στο ύψος και στις διαμέτρους των αβάκων και των εχίνων τους, παρουσιάζονται και τα έντεκα κορινθιάζοντα κιονόκρανα, που επιστέφουν τους ισάριθμους αναστηλωμένους κίονες, τα οποία διατηρούν ευδιάκριτα υπολείμματα βαφής με ερυθρωπό χρώμα και προφανώς είναι κι αυτά δεύτερης χρήσης, προερχόμενα από προγενέστερα κτήρια.

Τα δάπεδα των χώρων του μέσου κλίτους και των δύο πλάγιων κλιτών του Κυρίως Ναού διατηρούν υπολείμματα επιστρώσεων απλών και περίπλοκων ψηφιδωτών συνθέσεων με παραστάσεις πτηνών, πολυποίκιλων γεωμετρικών σχημάτων, φυτικών μοτίβων και χριστιανικών συμβόλων. Συμμετρικά και αρμονικά συνδυασμένες και περικλεισμένες σε τετράγωνα, ορθογώνια, τραπεζόσχημα και πολύπλευρα διάχωρα, οι πολυσύνθετες αυτές διακοσμητικές παραστάσεις προφανώς σχημάτιζαν ένα αδιάσπαστο σύνολο ενωμένων και συνεχόμενων πολύχρωμων και περίτεχνων ψηφιδωτών ταπήτων σ' ολόκληρο τον τρίκλιτο ενιαίο χώρο των δαπέδων της Βασιλικής. Η ανωδομή της Βασιλικής, εκτός από τους στυλοβάτες των δύο κιονοστοιχιών και τα κατώτερα τμήματα των τοίχων

των δύο πλάγιων κλιτών, καταστράφηκε ολοσχερώς και η μεγάλη πλειονότητα του μαρμάρινου και επεξεργασμένου ασβεστολιθικού οικοδομικού υλικού της, όπως και σ' όλα τα άλλα ερειπωμένα δημόσια κτήρια, στον κύριο αρχαιολογικό χώρο του Κουρίου, απομακρύνθηκε από τους λιθοθήρες και χρησιμοποιήθηκε για νεότερες οικοδομές στην παραπλήσια κοινότητα της Επισκοπής ή μετατράπηκε επί τόπου σε ασβέστη και γύψο, μέσα σε ειδικό λιθόκτιστο καμίνι, που κτίστηκε για τον σκοπό αυτό κατά μήκος του εξωτερικού τοίχου της βόρειας πλευράς του Αιθρίου, μετά την τελική καταστροφή και εγκατάλειψη της Βασιλικής. Ωστόσο, αρκετά υπολείμματα από την τοιχοποιία, την επένδυση των τοίχων και τη γενική διαρρύθμιση των εσωτερικών χώρων, σε συνδυασμό με τα γνωστά αρχιτεκτονικά και μορφολογικά στοιχεία των Παλαιοχριστιανικών Βασιλικών της ίδιας περιό-

δου, επιτρέπουν την υποθετική σκιαγράφιση της γενικής εικόνας της όλης ανωδομής, της στέγασης και της γραφικής αναπαράστασης της εκκλησίας.

Οι μαρμάρيني κίονες των δύο κιονοστοιχιών στο χώρο του Κυρίως Ναού έχουν αναστηλωθεί και στις κορυφές των τοποθετήθηκαν και τα αντίστοιχα έντεκα κορινθιάζοντα μαρμάρινα κιονόκρανά τους. Όλα τα μετακίονια διαστήματα είναι ίσων αποστάσεων, γεγονός που επιτρέπει την υποθετική θεωρία ότι οι κίονες δεν στήριζαν ευθύγραμμα ξύλινα επιστήλια, τα οποία σπάνια χρησιμοποιούνταν, αλλά κτιστά τόξα, που πατούσαν σε ειδικά επιθήματα, κατάλληλα τοποθετημένα στις επίπεδες επιφάνειες των αβάκων των κιονοκράνων. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται και από την ανεύρεση μερικών δειγμάτων ορθομαρμάρωσης τόξων ανάμεσα στο σωριασμένο οικοδομικό υλικό, στο δάπεδο του μέσου κλίτους, και μερικών πελεκητών ασβεστόλιθων με κοίλη τη μία μεγάλη πλευρά τους. Πάνω από τα τόξα των δύο πλευρών του μέσου κλίτους ενδέχεται να επαναλαμβάνονταν οι ίδιες κιονοστοιχίες με τα ίδια τόξα και ισάριθμα παράθυρα, όπως και στις Παλαιοχριστιανικές Βασιλικές της ίδιας περιόδου στον Ελλαδικό χώρο. Δεν αποκλείεται όμως να συνεχίζονταν οι δύο τοίχοι μέχρι την οροφή του μέσου κλίτους και να έφεραν μόνο διπλές, αλληπάλληλες σειρές ισάριθμων παραθύρων. Ανευρέθησαν και αρκετά τεμάχια διαβρωμένου ξύλου, που πιθανό να αποτελούν κατάλοιπα των κατεστραμμένων και ελλειπόντων αναμφίβολα ξύλινων αμφικλινών ή σαμαρωτών στεγών του μέσου κλίτους του Κυρίως Ναού και των στοών του Αιθρίου ή των απλών επικλινών στεγών των δύο πλάγιων κλιτών της Βασιλικής.

Το Αίθριο της Βασιλικής είναι προσαρτημένο σ' ολόκληρο το πλάτος του δυτικού τοίχου της πρόσοψής της. Αποτελείται από περίστυλη, υπαίθρια-ανοικτή αυλή με τέσσερις στοές, από τις οποίες η ανατολική στοά αντικαθιστούσε τον Νάρθηκα και είχε άμεση σύνδεση και επικοινωνία με τον Κυρίως Ναό διαμέσου των δύο πλάγιων θυρών και της κεντρικής θύρας του. Έχει ελαφρά ακανόνιστη ορθογώνια κάτοψη, και ήταν κτισμένο από ανάμεικτους πελεκητούς ασβεστόλιθους και αργόλιθους, οι οποίοι διατηρούνται μόνο στα κατώτερα τμήματα των εξωτερικών τοίχων των τεσσάρων στοών του, σε μέσο ύψος 1,50μ. Οι εσωτερικές πλευρές

των τεσσάρων στοών, αποτελούνταν από ισάριθμες πεσοστοιχίες, των οποίων οι ασβεστολιθικοί πεσοσοί υπολογίζονταν συνολικά σε είκοσι, από τους οποίους οι δώδεκα κατανέμονταν από έξι στις δύο μεγάλες πλευρές, την ανατολική και τη δυτική, και οι υπόλοιποι οκτώ από τέσσερις στις δύο μικρότερες πλευρές, τη βόρεια και τη νότια. Πάνω από τα ανάλογα επιθήματα των πεσοοκράνων ενδεχομένως στηρίζονταν κτιστά τόξα, στις κορυφές των οποίων εδράζονταν ξύλινες αμφικλινείς στέγες. Τα γήινα υποστρώματα των δαπέδων της υπαίθριας αυλής του Αιθρίου είναι επιστρωμένα με ορθογώνιες και τετράγωνες, ανισομεγέθεις ασβεστολιθικές πλάκες, που διατηρούνται όλες στις αρχικές τους θέσεις, σχεδόν ακέραιες, με ελάχιστες επιφανειακές φθορές, μικρά θραύσματα και εκδορές. Με επιστρώ-

σεις παρόμοιων πλακών καλύπτονταν και τα ίδια υποστρώματα των δαπέδων των τεσσάρων στοών του Αιθρίου, που διασώθηκαν μόνο στην ανατολική στοά και στα ανατολικά τμήματα της βόρειας και της νότιας στοάς. Σε έκκεντρη θέση, προς τη νότια πλευρά της υπαίθριας αυλής του Αιθρίου, αποκαλύφθηκε κυκλικός λάκκος-φρέαρ, βάρους 5,50μ. και διαμέτρου 0,80εκ., επενδυμένος στο ανώτερο τμήμα και στο στόμιό του με συμμετρικούς και ισομεγέθεις ασβεστόλιθους, κατάλληλα επεξεργασμένους, που προφανώς συνδεόταν με καταστρεμμένη και ανύπαρκτη κτιστή κρήνη ή φιάλη, όπου οι πιστοί εκκλησιαζόμενοι, προτού εισέλθουν στην Εκκλησία, έπλεναν τα χέρια και τα πόδια τους, συμβολίζοντας με αυτή την πράξη την καθαρότητα της ψυχής και του σώματος κατά τη διάρκεια του εκκλησιασμού και της προσευχής τους. Στο μέσο του εξωτερικού τοίχου της νότιας στοάς του Αιθρίου διατηρείται η

είσοδος του Αιθρίου, πλάτους 1,90μ., που προφανώς συνδεόταν με συνεχόμενο, μικρό, ορθογώνιο προστατευτικό πρόθυρο, 2,20μ. x 2,40μ., αποτελούμενο από δύο ενδεχόμενα τόξα, στη νότια και τη δυτική πλευρά του, στηριγμένα σε ασβεστολιθικούς πεσσούς και καλυμμένα με ξύλινη αμφικλινή-σαμαρωτή στέγη. Από το σύνολο του οικοδομικού υλικού του προθύρου του Αιθρίου διατηρούνται μόνο οι θέσεις των δύο πεσσών των ενδεχόμενων τόξων και οι επενδυτικές ασβεστολιθικές πλάκες του δαπέδου του, οι οποίες είναι πανομοιότυπες με τις μικρές τετράπλευρες πλάκες του δαπέδου της νότιας στοάς.

Η ορθογώνια αίθουσα (δ 21), είναι προσαρτημένη στο ακραίο δυτικό τμήμα της εξωτερικής πλευράς του νότιου κλίτους και εφοδιασμένη με λιθόκτιστους χαμηλούς πάγκους κατά μήκος της βόρειας, της δυτικής και της νότιας πλευράς του, φέρει ευρύχωρη θύρα, που έχει άμεση σύνδεση και επικοινωνία με το νότιο κλίτος, διαμέσου της θύρας του, και προφανώς ταυτίζεται με το Διακονικό ή Σκευοφυλάκιο της Βασιλικής. Η ειδική αυτή αίθουσα, που αποτελούσε τον χώρο φύλαξης και συντήρησης των κειμηλίων και ιερών σκευών της εκκλησίας, αλλά και της κατάθεσης του άρτου, του οίνου, του κηρού και άλλων προσφορών-δώρων των πιστών, υπαγόταν στη δικαιοδοσία των διακόνων, γι' αυτό φέρει και την ονομασία Διακονικό. Η συνεχόμενη στενόμακρη αίθουσα (δ28), 11,000μ. x 3,00μ., που κι αυτή είχε άμεση σύνδεση και επικοινωνία με το νότιο κλίτος της Βασιλικής, εκτός από τη θύρα στον δυτικό τοίχο, πλάτους 0,80εκ., που άνοιγε στον διάδρομο, έφερε και δεύτερη, μεγαλύτερη θύρα στον ανατολικό τοίχο, που οδηγούσε στο δωμάτιο (δ29). Το δάπεδό της είναι επιστρωμένο με απλή ψηφιδωτή σύνθεση συνεχόμενων υπόλευκων τετραγώνων με ομοιόμορφες παραστάσεις των κεφαλαίων αρχικών συμβολικών γραμμάτων του Ιησού Χριστού, βαθυκάστανου χρώματος, μέσα σ' ένα μεγάλο ορθογώνιο διάχωρο. Στον χώρο της ΝΔ γωνίας της διατηρούνται τα υπολείμματα τεσσάρων βαθμίδων κτιστής κλίμακας, που οδηγούσε στο υπερώο, πάνω από το νότιο κλίτος της εκκλησίας. Η θέση, το σχήμα, το μέγεθος και η κατ' εξαίρεση ψηφιδωτή επιστροφή του δαπέδου της οδηγούν στην εύλογη θεώρηση ότι η αίθουσα αυτή αποτελούσε το Κατηχούμενο, που στέγαζε τους αβάπτιστους, μετανοούντες και κατηχούμενους πιστούς.

Η μεγάλη ορθογώνια αίθουσα (δ1), στον χώρο, που εκτείνεται παραπλευρώς της εξωτερικής πλευράς του βόρειου τμήματος της δυτικής στοάς του Αιθρίου, η οποία είναι απομονωμένη, και το δάπεδό

της είναι κοσμημένο με δύο διάχωρα μαρμαροθετήματος-opus sectile, περιβαλλόμενο από συνεχόμενη ψηφιδωτή σύνθεση απλών λευκών τετραγώνων σ' ολόκληρο τον υπόλοιπο χώρο του, δεν περιλαμβάνεται μεταξύ των προκτισμάτων της Βασιλικής, και αποτελεί ένα ακαθόριστο κτίσμα απροσδιόριστης χρήσης, που είναι αρχαιότερο της Βασιλικής και εντάσσεται στα τέλη του 4ου αιώνα. Τέλος, ο λιθόκτιστος περίβολος, που ενώνεται με τη ΒΔ γωνία της αταύτιστης αυτής αίθουσας και με το βόρειο άκρο του δυτικού κοινού τοίχου των δωματίων (δ8) και (δ10), ενδεχομένως αποτελούσε το χώρο προσωρινής εναπόθεσης του ερειπωμένου ασβεστολιθικού οικοδομικού υλικού της Βασιλικής, που προοριζόταν για εκκαμίνευση και μετατροπή του σε ασβέστη, μέσα στο παραπλήσιο καμίνι. Τόσο το κυκλικό και λιθόκτιστο αυτό καμίνι, ενωμένο με την εξωτερική πλευρά της βόρειας στοάς του Αιθρίου, όσο και ο εν λόγω περίβολος και το μικρό δωμάτιο (δ13), που βρίσκεται μέσα σ' αυτό, περιλαμβάνονται στα μετά την τελική καταστροφή και εγκατάλειψη της Βασιλικής πρόχειρα κτίσματα.

Σύμφωνα με τα γενικά αρχιτεκτονικά, μορφολογικά και χρονολογικά δεδομένα, που συγκεντρώνονται στα εν λόγω βασικά στοιχεία, η τρίτη αυτή, κατά σειράν ανακάλυψης, παραλιακή Βασιλική του Κυρίου παρουσιάζει τις ακόλουθες τρεις διαδοχικές χρονολογικές φάσεις:

Η πρώτη φάση αντιπροσωπεύεται μόνο από τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου, που αποκαλύφθηκε κάτω από το μαρμάρινο κατώφλι της πύλης του Ιερού Βήματος, και αποτελείται από διαπλεκόμενα και συμμετρικά ορθογώνια σχήματα, πλαισιωμένα, από μικρά σταυροειδή σχήματα, υπόλευκου-κιτρινωπού και βαθυκάστανου χρώματος, αναμφίβολα συνεχιζόμενα σ' ολόκληρο τον υπόλοιπο χώρο του μέσου κλίτους και εναλλασσόμενα με διάφορα άλλα παρόμοια και διαφορετικά διακοσμητικά γεωμετρικά μοτίβα. Σε υπολείμματα του υποστρώματος του εν λόγω δαπέδου βρέθηκαν αρκετά όστρακα λευκών ακόσμητων και ερυθρόχριστων αγγείων, που εντάσσονται στο Α' μισό του 6ου αιώνα και μαρτυρούν ότι η κατασκευή του κατεστραμμένου αυτού δαπέδου και κατ' επέκταση και η αρχή της πρώτης αρχιτεκτονικής φάσης της Βασιλικής χρονολογούνται μεταξύ του 500 και 550, δηλαδή γύρω στο 525.

Επιπρόσθετες κεραμικές μαρτυρίες πολυάριθμων άλλων οστράκων από ατημέλητα αγγεία που εντάσσονται στο Β' μισό του 6ου αιώνα, και προέρχονται από τα υποστρώματα των ψηφιδωτών δαπέδων, που διασώθηκαν τμηματικά στους ίδιους χώ-

ρους του μέσου κλίτους και των πλάγιων κλιτών της Βασιλικής, καθώς και από τα αντίστοιχα υποστρώματα των χώρων του Διακονικού, του Κατηχουμένου, Αιθρίου και όλων των προσκτισμάτων, κατά μήκος της εξωτερικής πλευράς του νότιου κλίτους, φανερώνουν ότι την πρώτη αρχιτεκτονική φάση διαδέχτηκε η δεύτερη φάση της εκκλησίας περί τα τέλη του 6ου αιώνα. Τις κεραμεικές αυτές μαρτυρίες επιβεβαιώνουν και δύο χάλκινα νομίσματα, ένα του Τιβερίου ΙΙ Κωνσταντίου (578-582), τα οποία καθορίζουν με περισσότερη ακρίβεια την αρχή της δεύτερης αρχιτεκτονικής φάσης μεταξύ των ετών 580 και 600. Σ' αυτή τη φάση της η αρχική τρίκλιτη Βασιλική, που προφανώς επεκτάθηκε στη νότια πλευρά της και ενδεχομένως και στη βόρεια με διάφορες προσθήκες, παρουσιάζεται με τρεις ελεύθερες και εξέχουσες αψίδες, ημικυκλικές εσωτερικά και πολυγωνικές εξωτερικά, με δύο εξάστυλες κιονοστοιχίες με μονολιθικούς αρράβδωτους κίονες και κορινθιάζοντα κιονόκρανα από γκριζωπό προκοννήσιο μάρμαρο, με ενδεχόμενες τοξοστοιχίες πάνω από τις δύο ισόγειες κιονοστοιχίες, ξύλινη αμφικλινή στέγη στο μέσο κλίτος, το οποίο ήταν ψηλότερο από τα πλάγια κλίτη, που είχαν απλές επικλινείς στέγες, με υπέρω πάνω από το νότιο κλίτος και ίσως και πάνω από το βόρειο, περίτεχνες διακοσμητικές ψηφιδωτές συνθέσεις στα δάπεδα και στους τοίχους του Κυρίου ναού, με τετράστοο Αίθριο, του οποίου η ανατολική στοά αντικατέστησε τον ελλείποντα Νάρθηκα, όπως ακριβώς και στην πανομοιότυπη Βασιλική Α στον «Άγιο Γεώργιο» Πέγχειας, με Διακονικό και Κατηχούμενο και άλλα δεκατρία προσκτίσματα κατά μήκος των εξωτερικών πλευρών του νότιου κλίτους και του ανατολικού τμήματος της νότιας στοάς του Αιθρίου. Ολόκληρο ή το μεγαλύτερο τμήμα της δεύτερης αρχιτεκτονικής φάσης της Βασιλικής καταστράφηκε με πυρκαγιά κατά τη διάρκεια των αραβικών επιδρομών στην περίοδο της αυτοκρατορίας του Κωνσταντίνου ΙΙ (641-668), περίπου το 650-654, όπως μαρτυρούν 22 συνολικά χάλκινα νομίσματα, που βρέθηκαν στις επιφάνειες των δαπέδων των δωματίων (δ18, 19, 22, 23, 24, και 26). Μετά την πρώτη καταστροφή ακολούθησε η τρίτη αρχιτεκτονική φάση της εκκλησίας με την ανοικοδόμηση και επισκευή των παραπάνω καταστραφέντων δωματίων και την προσθήκη των δωματίων (δ2,3,4,5,6) στη δυτική στοά του Αι-

θρίου, με λιθόκτιστη κλίμακα στο δωμάτιο (δ5), που οδηγούσε σε δεύτερο όροφο, του δωματίου (δ7), που επικοινωνούσε διαμέσου κοινής θύρας με το δωμάτιο (δ6), του δωματίου (δ14), που διαμορφώθηκε σε φούρνο ψωμιών, των συνεχόμενων δωματίων (δ8, 9,10), που ενδεχομένως αποτελούσαν τους χώρους αρτοποιείου, κατά μήκος της βόρειας πλευράς του Αιθρίου, και του δωματίου (δ15), αριστερά της εισόδου του Αιθρίου, στη νότια στοά του. Κατά τη διάρκεια της τρίτης αρχιτεκτονικής φάσης ακολούθησε μια δεύτερη τμηματική καταστροφή της Βασιλικής από πυρκαγιά κατά τη διάρκεια άλλων αραβικών επιδρομών, στην περίοδο της αυτοκρατορίας του Κωνσταντίνου ΙV (680-685), περίπου το 680, η οποία μαρτυρείται από δύο χάλκινα νομίσματά του, από τις επιφάνειες των πλακόστρωτων δαπέδων της νό-

τιας στοάς του Αιθρίου και του δωματίου (δ29). Οι καταστραφέντες χώροι της εκκλησίας, προφανώς επισκευάστηκαν και η τρίτη αρχιτεκτονική φάση της συνεχίστηκε αναλλοίωτη μέχρι την τελική καταστροφή της, από ισχυρό σεισμό, και την εγκατάλειψή της στις αρχές του 8ου αιώνα.

Μετά την εγκατάλειψη της Βασιλικής το ερειπωμένο μαρμάρινο και ασβεστολιθικό οικοδομικό υλικό της, όπως και στον κύριο ανασκαφικό χώρο της «Ακρόπολης» του Κουρίου, έγινε το έρμαιο των λιθοθηρών και των ασβεστοποιών. Το λιθόκτιστο κυκλικό καμίνι, στη βόρεια πλευρά του Αιθρίου, για την εκκαμίνευση του πολύτιμου αυτού υλικού και τη μετατροπή του σε ασβέστη και γύψο, καθώς και ο μεγάλος αργολιθικός περίβολος (δ11), στη ΒΔ εξωτερική πλευρά του Αιθρίου, που πολύ πιθανό να αποτελούσε τον αποθηκευτικό χώρο του υλικού αυτού, εντάσσονται σ' αυτή την περίοδο. ■